

УДК 343.36

ДОРУЧЕННЯ СЛІДЧОГО ДО ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Лазарев А. П.,

здобувач кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: стаття розглядає концептуальні положення проведення слідчих розшукових дій, взаємодію слідчого та оперативних підрозділів під час розкриття кримінального правопорушення, визначення вини підозрюваного, встановлення фактичних даних, їх процесуальне закріплення як доказів у кримінальному провадженні. Надаються теоретичні та практичні елементи надання, виконання доручення слідчого до оперативних підрозділів під час розкриття кримінального правопорушення, встановлення фактів, що свідчать про його вчинення. Пропонується механізм надання, виконання доручення слідчого. Запропоновано шляхи удосконалення чинного законодавства України.

Ключові слова: слідчий, прокурор, суддя, оперативні підрозділи, функції, статус, доручення, кримінальне провадження, слідчі розшукові дії.

Аннотация: статья рассматривает концептуальные положения проведения следственных розыскных действий, определяет основы взаимодействия следователя и оперативных подразделов при раскрытии уголовного правонарушения, определение вины подозреваемого, установление фактических данных, их процессуальное закрепление как доказательств. Предоставляются теоретические и практические элементы предоставления, исполнение поручения следователя к оперативным подразделениям во время раскрытия уголовного правонарушения, установление фактов, которые свидетельствуют о его совершение. Раскрывается механизм предоставления, исполнение поручения следователя оперативными подразделениями. Предлагается пути усовершенствования действующего законодательства Украины.

Ключевые слова: следователь, прокурор, судья, оперативные подразделения, функции, статус, поручение, указание, уголовное производство, следственные розыскные действия.

Annotation: the article deals with the conceptual provisions of carrying out investigation investigations, the interaction of the investigator and the operational units during the disclosure of a criminal offense, determining the guilty of the suspect, establishing the factual data, their procedural consolidation as evidence in criminal proceedings. The theoretical and practical elements of provision, execution of the investigator's orders to the operational units during the disclosure of a criminal offense, and the establishment of facts testifying to his commission are provided. The mechanism of provision, execution of the order of the investigator is offered. The ways of improvement of the current legislation of Ukraine are offered.

Key words: investigator, prosecutor, judge, operational units, functions, status, assignments, criminal proceedings, investigation investigations.

Актуальність статті полягає у визначенні загальних положень кримінального провадження, встановлення обставин кримінального правопорушення у разі проведення слідчих розшукових дій, збирання, дослідження та оцінка фактичних даних під час їх процесуального закріплення як доказів.

Кримінальний процес в літературі визначено як процесуальну діяльність прокурора, слідчого, оперативних підрозділів при встановленні обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Чинний КПК України визначає процесуальний статус прокурора, слідчого, оперативних підрозділів на стадії кримінального провадження. Функціональне визначення сторони обвинувачення вказує на проведення повного, неупередженого, об'єктивного досудового розслідування. Ніхто не має права тиску на підозрюваного під час проведення слідчих розшукових дій.

Теоретичні положення кримінального процесу визначають інститут слідчої розшукової дії таким чином, що підкоряються засадам кримінального провадження та виконуються уповноваженими учасниками.

Стаття 216 КПК України надає структурну побудову слідчого апарату. На даний момент визначені наступні слідчі підрозділи органу досудового розслідування, зокрема: органу Служби Безпеки України, національної поліції, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, державного бюро розслідування, Національного антикорупційного бюро України.

Слідчий повинен прийняти заходи щодо розкриття кримінального правопорушення. Чинне законодавство встановило регламентацію та технологічні елементи проведення негласних слідчих (розшукових) дій та введення оперативних матеріалів до кримінального провадження за допомогою оперативних підрозділів.

Статус оперативних підрозділів у КПК України визначений обмежено. Всі процесуальні, слідчі дії оперативні підрозділи повинні виконувати на підставі доручення, вказівки прокурора або слідчого. Конструкція досудового розслідування, встановлює активним учасником кримінального провадження тільки слідчого.

Дані теоретичні та практичні положення надають актуальність для подальших теоретичних розробок, удосконалення процесуальної діяльності слідчого, оперативних підрозділів.

Мета статті включає до себе обґрунтування теоретичних та практичних елементів проведення слідчих розшукових дій слідчим, оперативними підрозділами, які повинні виконувати його доручення під час встановлення обставин кримінального правопорушення.

Виклад загального матеріалу. Теоретичний зміст інституту слідчих розшукових дій постійно має увагу з боку теоретиків та практиків. Перші розробки проведення слідчих розшукових дій, які пов'язані з розкриттям кримінального правопорушення були надані з 1924 року. По-перше це було пов'язано з встановленням процесуального статусу слідчого та законодавчим закріпленням проведення слідчих розшукових дій. По-друге, визначення положень взаємодії між оперативним і підрозділами та слідчим у разі розкриття кримінального правопорушення. По-третє, вченими кримінального процесуального циклу були надані теоретичні положення визначення доказів, їх пошук, закріплення, оцінка слідчим, прокурором та судом.

Практика проведення слідчих розшукових дій, встановлення фактичних даних, закріплення їх як доказів не могла залишитися без теоретичного обґрунтування. Тому починаючи з 1977 року вчені надали необхідні теоретичні розробки, які є актуальними сьогодні.

Необхідно зазначити низку вчених, які розробляли теоретичне обґрунтування слідчих розшукових дій, зокрема С.А. Альперт, Ю.В. Баулін, Ю.М. Грошевой, В.М. Стратонов, С.М. Стахівський, С.А. Шейфер, Л.Д. Удалова та ін. [1- 4; 11-12].

Всі теоретичні положення, що були розроблені наукою та запропоновані практикою закріплені в чинному законодавстві. Наука кримінального процесу визначає поняття слідчих розшукових дій та надає відповідь на питання щодо процесуального статусу, функцій слідчого, який має право доручати оперативним підрозділам по кримінальному провадженню, яке знаходиться в його проведенні, слідчі розшукові дії у разі встановлення фактичних даних, їх закріплення як доказів.

Чинний КПК України надав вичерпний перелік проведення слідчих розшукових дій. Закон вважає, що тільки слідчий повинен виконувати дані дії, однак процесуальне закріплення окремих слідчих розшукових дій, які мають елементи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право доручити оперативним підрозділам. По-перше оперативні підрозділи мають більш досвідчений досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій, ніж слідчий. По-друге, тільки оперативні підрозділи мають можливість використовувати конфіденційного співробітника під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Згідно ст. 40 КПК України слідчий, у випадках необхідності проведення слідчих розшукових дій, що пов'язані з викриттям фактичних даних складає клопотання та за згодою прокурора надає його до слідчого судді.

Слідчий суддя повинен під час судового розгляду встановити обставини та визначити необхідність проведення слідчих розшукових дій, які тимчасово обмежують права та свободи підозрюваного. Він надає слідчому ухвалу на проведення даних слідчих розшукових дій.

Слідчий має право надати доручення оперативним підрозділам проведення окремої категорії слідчих розшукових дій, які пов'язані з розшуком фактів про вчинення кримінального правопорушення.

Практика не має точного визначення доручення, яке слідчий повинен надати оперативним підрозділам. Пропонуємо визначити процесуальну форму доручення. Вступна частина доручення повинна мати адресата кому слідчий надсилає доручення. Як правило це повинен бути керівник органу оперативного підрозділу. Описова частина доручення повинна мати, згідно ст. 91 КПК України основні виклади обставин кримінального правопорушення та питання, які виникли під час досудового розслідування. Заключна частина доручення повинна мати перелік питань, які повинен виконати оперативний співробітник та термін, який встановлює слідчий у дорученні. Практика йде таким шляхом, що термін доручення не може перевищувати 10 діб. Якщо термін перевищує то оперативний співробітник повинен надати або попередню відповідь, або визначити новий термін у який він зобов'язаний виконати доручення.

Доручення слідчого повинні бути надані з окремої категорії слідчих розшукових дій, а саме: проведення огляду житла при відсутності згоди проживаючих у ньому осіб; проведення обшуку й (або) вилучення в житло; проведення особистого обшуку; проведення вилучення предметів і документів, що містять інформацію про внески й рахунки в банках і інших кредитних організаціях; накладення арешту на кореспонденцію й вилучення її в установах зв'язку; накладення арешту на майно, включаючи кошти фізичних і юридичних осіб, що перебувають на рахунках і у внесках або на зберіганні в банках і інших кредитних організаціях; контроль і запис телефонних і інших переговорів.

Необхідно визначити нелогічність позиції законодавця під час накладення арешту на майно. В даному разі слідчий суддя на підставі клопотання слідчого надає ухвалу про проведення слідчої розшукової дії, але в даному разі дана дія є процесуальною, яка має примусовий захід застосування.

Чинне законодавство не надає поняття слідчої розшукової дії, але вказує на вимоги проведення слідчих розшукових дій та визначає, що під час проведення даної дії слідчий складає протокол. Однак, протокол складається за підсумками проведення процесуальних дій. Наприклад, протокол запобіжного заходу щодо тимчасового утримання, протокол про накладення арешту на майно, протокол одержання зразків для порівняльного дослідження та ін. Таким чином чинне законодавство не дає чіткої відповіді на запитання які процесуальні дії слідчого є слідчими розшуковими діями.

Ретроспективний аналіз юридичної літератури теж не має однозначного погляду.

О.М. Ларін вважає, що у поняття слідчих розшукових дій необхідно включати всю процесуальну діяльність слідчого, у тому числі складання постанови, протоколу проведення слідчої розшукової дії, складання обвинувального акту та ін. [7].

Опоненти, зокрема, А.П. Тагаловська вказувала, що слідчі розшукові дії - це передбачені законом процесуальні дії слідчого, які спрямовані на виконання завдань кримінального провадження. Серед слідчих розшукових дій вона виділяє основні, допоміжні, забезпечувальні [5, с. 9].

О.В. Баулін, Н.С. Карпов та ін. висловили наукову точку зору, згідно з якою під слідчими розшуковими діями є процесуальні дії, за допомогою яких виявляються, закріплюються й перевіряються докази, а саме огляд, допит, обшук, вилучення речей, майна, пред'явлення для впізнання, проведення експертизи, слідчий експеримент [4].

Н.І. Порубов назвав слідчі дії, які слідчий не повинен доручати оперативним підрозділам, а повинен виконувати самостійно тому, що вони є безпосередньо його функцією розслідування та входять до його процесуального статусу, як процесуальний обов'язок. Він визначив наступні слідчі розшукові дії, а саме: пред'явлення повідомлення про підозру та допит підозрюваного, складання клопотання до слідчого судді про обрання запобіжний заходу, призначення експертизи, визнання особи потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем та допит цих осіб, пред'явлення для ознайомлення матеріалів кримінального провадження, складання обвинувального акту [8].

С.М. Стахівський вважав неприпустимим доручати оперативним підрозділам виконання таких слідчих розшукових дій, які обумовлюють або визначають напрямок досудового розслідування, вказують на оцінку доказів [3].

О.М. Ларін висловив пропозицію розглядати складений у процесі взаємодії слідчого з оперативними підрозділами план слідчих дій і оперативно-розшукових заходів як письмову форму доручення [7].

О.О. Чувилен уважав, що не можна планом підмінювати письмові доручення слідчого. План роботи не є процесуальним документом [10].

О.В. Капліна, Ю.М. Грошевой, О.Г. Шило вказували, що слідчий може направляти доручення про виконання дій по реалізації прав учасників процесу. Наприклад, повідомити певних осіб, що вони визнані потерпілими або цивільними позивачами і роз'яснити їм їх права [6].

Р.С. Тагієв писав, що слідчий може давати оперативним підрозділам доручення по збиранню й перевірці доказів (допити свідків, потерпілих, проведення різного роду експертиз, про пред'явлення для впізнання осіб, трупів і предметів), по реалізації прав окремих учасників процесу, про ознайомлення того або іншого громадянина з постановою слідчого про визнання його потерпілим або цивільним позивачем у справі й роз'ясненні йому у зв'язку із цим його прав і обов'язків, про застосування заходів процесуального примусу: накладення арешту на майно, про виявлення фактичних даних, що характеризують підозрюваного, умови його життя, роботи та ін. [9].

Вважаємо, що при визначенні теоретичного поняття слідчої розшукової дії необхідно виходити не з того, що їх виконує слідчий, а з поняття «досудове розслідування», що пов'язано з розслідуванням обставин кримінального правопорушення.

Під слідчими розшуковими діями необхідно розуміти всі процесуальні дії прокурора, слідчого, керівника слідчого підрозділу, в межах встановленої законом компетенції на стадії досудового провадження.

Дана позиція розглядається законодавцем.

Наведені погляди на поняття слідчих розшукових дій важливі для визначення підстав доручення слідчим щодо їх виконання оперативними підрозділами. Значний інтерес представляє дане питання у відомчих нормативних актах та слідчій практиці.

У відомчих нормативних актах Національної поліції України надаються положення взаємодії оперативних підрозділів та слідчих під час розслідування та розкриття кримінальних правопорушень. Однак, сутність відомчих актів вказує тільки на право слідчого надавати доручення оперативним підрозділам про проведення слідчих розшукових дій і про їх обов'язок виконувати такі доручення, але не називаються конкретні слідчі розшукові дії, які можуть бути здійснені за доручення слідчого.

Усе викладене приводить до висновку, що слідчий, крім винесення постанов по справах, що перебувають у його провадженні, ні за яких умов не повинен доручати органам дізнання висувати проти обвинувачення обвинувачуваному і його допит, знайомити з матеріалами справи осіб, зазначених у ст. 216 і 217 КПК, становити обвинувальний висновок.

У статті розглянуті лише деякі проблеми, що зачіпають сутність і порядок проведення слідчих розшукових дій, але вони потребують подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альперт С.А. Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти / Альперт С.А. – Х.: Основа. – 1995. – 120 с.
2. Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий: монография / Ю.П. Аленин. – Одесса: Центр. – Укр. изд-во, 2002. – 264 с.
3. Баулін О.В. Провадження дізнання в Україні: навчальний посібник / Баулін О.В., Лук'янець С.І., Стахівський С.М. – К.: Нац. акад. внутр. справ України. – 1999. – 121с.
4. Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: монографія / Баулін О.В., Карпов Н.С. – БК.: Нац. акад. внутр. справ України. – 2001. – 232 с.
5. Гагаловська, А.П. Слідчі та інші кримінально-процесуальні дії як засоби формування доказів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А.П. Гагаловська. – К., 2012. – 16 с.
6. Капліна О.В. Кримінальний процес України: підручник / О.В. Капліна, Ю.М. Грошевой, О.В. Шило. – Х. Юрид. університет. 2013. – 820с.
7. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции / Ларин А.М. – М.: Юрид. лит. – 1986. – 260с.
8. Порубов Н.И. Научная организация труда следователя // Н.И. Порубов. – Минск: Изд-во «Вища школа», 1970. – 234 с.
9. Тагієв Р.С. Негласні слідчі розшукові дії у кримінальному судочинстві: монографія / Р.С. Тагієв. – Чернігів. 2016. – 450с.
10. Чувилен А.А. Взаимодействие следователя органа внутренних дел с милицией // А.А. Чувилен. – М., 1981. – 41 с.
11. Удалова Л. Д. Чинність кримінального процесуального закону / Л. Д. Удалова, С. І. Щериця. – Київ : КНТ, 2014. – 143 с.
12. Шейфер С.А. Следственные действия. Система и процессуальная форма / С.А. Шейфер. – М.: Юрид. лит. – 1981. – 190 с.